

L'INJUST OBLIT D'UN ANIVERSARI

Castelao a València, mig segle després

Ningú sembla recordar a hores d'ara l'estada de Castelao a València durant la Guerra Civil; l'artista gallec hi faria, però, una bona part de la seua obra més celebrada, dues obres mestres del realisme gallec, 'Galícia Màrtir' i 'Atila a Galícia'.

Castelao, el segon per l'esquerra, a Nova York, en un acte a favor de la República espanyola.

X. R. T.

Es el novembre de 1936 i un home llargarut treu amb prou feines el cap per la finestreta del vagó. Des d'allí veu la ferramenta de les cúpules que cobreixen l'Estació del Nord; el comboi, ja en els últims metres, es mou amb ronseria, fa un soroll dolent, estrepitós. L'home ha viatjat molt i no podem dir que l'assalte la sorpresa; València és sols un altre punt del camí, un camí que íntimament comença a ser feixuc, sobretot des que va obtenir la seua condició de diputat en les llistes del Front Popular. Sí que es veu, però, atrapat per una tafferia que mai no l'abandona; així, es posa les ulleres com rodes de bicicleta, que són la seua companyia inseparable... Fa temps que té problemes amb la vista, tants que ja és el seu costum identificar-se amb els cecs que pinta sovint. «Os meus companheiros», diu sardònic, sense deixar en cap moment de considerar l'humor com a relaxació

d'una realitat més i més crua.

És, sens dubte, un dia de novembre assolellat, d'aquests que ens prolonguen la il·lusió de l'estiu, i Alfredo Rodríguez Castelao se sent esbalaït per la llum d'una València més oberta, on l'aire encara permet als aprenents d'astròleg guaitar les estrelles en arribar la nit. Si aquesta llum, el perpetu estiu que per a ell, gallec vingut de les boires, significa València, aconseguix que oblide un any ben bé defraudant, mai no ho sabrem. Fa pocs mesos que s'ha aprovat l'Estatut Gallec i només caldria remarcar una circumstància desfavorable: tres dies més tard esclata la Guerra Civil. Aleshores, el nostre protagonista és a Madrid per defensar l'Estatut i, molt possiblement, això li salva la vida; un altre diputat i gran amic seu, Alexandre Bòveda, mor assassinat per les mateixes dates a Pontevedra.

Castelao roman a la finestra durant tot el temps de l'entrada a l'estació, veu la gran pancarta que ocupa bona part de l'andana i somriu; són paraules de

benvinguda on reconeix l'idioma d'Ausiàs March, de Villalonga, de Rusinol, benvinguda a ell i a tants d'altres que han estat allunyats del front per la seua pròpia seguretat, però també per a enfortir la imatge ideològica i propagandística de la República, no gaire cega en aquests assumptes. Ha estat un viatge llarg, controls i alarmes imprevistes, eternitats de temps a les estacions intermèdies. Només petjar l'andana hi són les fotografies, les abraçades a desconeguts, un home petit i àgil que gesticula sense descans mentre li

ofereix col·laborar en un dels periòdics locals, un altre que sembla menys llançat i resta en segon terme, com esperant la resposta sense arriscar gens. Però el gallec tot ho rebutja. Momentàniament, diu, potser endevinant que l'estada serà llarga i el seu tarannà poc mandrós li obligarà ben aviat a fer coses.

Mesos de treball incansable

Allotjat a l'hotel Palace, que el govern ha convertit en Casa de la Cultura, Castelao rep ofertes de tota mena i n'accepta moltes. Durant la seua estada a València, l'editorial Mar publicarà una traducció d'*Os dous de sempre* al castellà, amb pròleg i notes d'Arturo Carril; també al diari *El pueblo* sortiran alguns acudits que titula «De la Espana abolida». No oblidarà tampoc la seua vessant política i firma tota mena de manifestos i missatges a favor de la República.

Però, per damunt de tot, l'artista treballa; no sabem on, però treballa.

No hi ha cap notícia que ens parli d'un estudi propi; la Casa de la Cultura improvisada resultava petita per a aquestes coses. ¿És potser a la biblioteca? ¿A la seua cambra? Són detalls sense aparent importància, però ens ajuden a comprendre l'enorme força de Castelao: serà a València on enllestirà i publicarà dos dels seus àlbums de dibuixos més celebrats i, a més, dues obres mestres del realisme gallec, *Galícia mártir* i *Atila a Galícia*, totes dues de 1937. I són, aquests, dibuixos on pot contemplar-se el sofriment que l'autor deu experimentar aleshores. Pel mateix temps, com per remarcar la seua obra, van morir a Vigo els seus germans Xosé i Manolo, assassinats pels falangistes.

va York, fent conferències a favor de la causa republicana, o més tard com a president del Conselho de Galícia a l'exili, o més tard encara fundant *Galiezca*, revista on els pobles de l'Estat espanyol volien afirmar el seu dret a la independència, si més no ideològica.

Imatges llunyanes que ens donen notícia, però, d'una altra València, plena d'il·lusions poc després soterrades, i de llocs que ja mai més serien els mateixos, com aquest número 42 del carrer de la Pau que es convertiria en magatzem d'abastos i que ara és sols una casa en ruïnes contemplant el pas ineluctable del temps.

Alfonso Rodríguez Castelao va viure aquella València, va estimar-la, i ara, mig segle més tard, ningú sembla recordar-ho, però va ser el testimoni d'unes il·lusions que encara es mantenen intactes en molts dels seus aspectes. □

Una ciutat turbulenta

Per aquells dies, no tot l'ocuparia la pintura, la seua vessant creativa. També va escriure parts de *Sempre en Galiza*, llibre on defensa la causa galleguista i on posa damunt la taula les seues preocupacions sobre la Guerra Civil. Per aquells dies, passejaria freqüentment per carrers i places d'una ciutat agitada, turbulenta, convertida de sobte en el centre del món; passejaria, com bon gallec, sense presses, de la impremta Mar a Ortega, al carrer Russafa, on xicots i xicotes entraven assíduament a la farmàcia Royo per comprar paperines de magnèsia efervescent que es duïen apressats a la boca, on les pubilles demanaven amb les galtes enceses crema Cafarena per les pigues. Potser es devia parar al forn de Vicent Estellés per fer provisió de rosquilletes; sens dubte sabia que entrar en una impremta és molt fàcil, però mai se sap quan se'n sortirà.

No obstant la importància de l'estada de Castelao a València, n'hi ha pocs testimonis. Cal imaginar-se'l doncs, treballant sense descans —concentrat com era en la caricatura, estil subjectiu i popular a la vegada—, fent visites oficials sovint infructuoses. Tot això, abans que València fos una causa perduda i tot se n'anara en orris. Castelao, viatger incansable, lluitador incansable, potser sembla patètic a hores d'ara si pensem en el seu destí a No-

Dalt, Castelao. Baix, làmina 9 de l'àlbum 'Galícia mártir', publicat a València, 1937.